

ДНІПРОГЕСІВСЬКА (ДНІПРОБУДІВСЬКА) АРХЕОЛОГІЧНА ЕКСПЕДИЦІЯ 1927-32

Створ. для всебіч. дослідж. тер. будівництва [Дніпрогесу](#) та Дніпров. Надпоріжжя у зв'язку із їхнім затопленням. Відповідне рішення прийняте 17 лютого 1927 на спіл. засіданні РНК, Екон. ради УСРР і Комітету сприяння Дніпробуду. Очолив експедицію *Д. Яворницький*. Для проведення комплекс. робіт запланована організація у її складі окремих груп: геол. і зоол., етногр., антропол., фото- та кінодокументальної. Однак вже на стадії обговорення проекту виникли ускладнення із визначенням джерела та обсягу фінансування робіт, що призвело до скорочення штатів і негативно позначилося на комплексності досліджень. З ініціативи Всеукр. археол. комітету при ВУАН *М. Рудинський* підготував «Записку в справі археологічного дослідження Дніпрельстанівської території», у якій гол. завданням визначені роботи в галузі археології та палеоісторії. В адм. відношенні експедиція підпорядковувалась упр. наук Наркомосу УСРР, у наук. — ВУАН через Всеукр. археол. комітет. Оскільки правління Дніпробуду відмовило у виділенні коштів, фінансування здійснювалося за рахунок Наркомосу, Дніпроп. та Запоріж. облвиконкомів і було вкрай обмеженим, що призвело до скорочення обсягів і термінів дослідж. (негатив. досвід врахований у подальшому при розробленні законодавства про охорону пам'яток). 1927-28 в експедиції працювали *Д. Яворницький*, *М. Брекчевич*, *В. Пархоменко*, *П. Козар*, *П. Матвієвський*, *В. Білий*, *Є. Федоровський*. На прохання *Д. Яворницького* з музеїв України до неї відряджені *А. Добровольський* (Херсон), *П. Смоличев* (Чернігів), *Ф. Кіранов* (м. Нікополь, нині Дніпроп. обл.), *І. Часовников* (м. Артемівськ, нині Донец. обл.). У наступні роки до складу експедиції увійшли *І. Левицький*, *С. Гамченко*, *В. Грінченко*, *М. Міллер*, *О. Тахтай*. Робітників для проведення земляних робіт 1927-29 надавала дирекція Дніпрельстану, надалі — наймали у селах за рекомендацією сільрад і труд. інспекцій на підставі «класової» відповідності. При цьому їх неодноразово відволікали для потреб будівництва, що призводило до зриву графіка розкопок. Умови праці та побуту співроб. експедиції напередодні голодомору 1932-33 були важкими. У листах *Д. Яворницький* писав про «незвичайну дороговизну продуктів у напівпустих селах, де залишилось менш ніж 10 % населення». Високі темпи будівництва вимагали прискорення археол. дослідж.,

тому робочий день тривав понад 16 год. Незважаючи на труднощі, експедиція не мала собі рівних за масштабами робіт і наук. досягненнями. Її чл. відкрили пам'ятки доби палеоліту в Дні- пров. Надпоріжжі побли- с. Старі Кодаци, Чаплі, Петро-Свистунове та ін. Серед відкритих і розкопаних неоліт. поселень і могильників — всесвітньо відомі Середній Стіг (див. *Середньостогівська культура*), урочище Собачки, о-ви Вовчок, Виноградний, Стрільча Скеля (загалом бл. 40-а). Досліджені численні поселення і кургани енеоліту — бронз. доби та скіф. часу; відкриті пам'ятки черняхів. культури 3-4 ст.; алано-болгар. пам'ятки 7-9 ст., зокрема [Вознесенка](#); поселення слов'ян і часів Київ. Русі та кургани з похованнями середньовіч. кочівників. Всупереч парт. настановам *Д. Яворницький* вивчав пам'ятки часів козаччини. Загалом зібрані колекції нараховували понад 100 тис. рідкіс. артефактів.

1929 виданий 1-й вип. «Збірника Дніпропетровського краєвого історико-археологічного музею», в якому вміщено матеріали дослідж. експедиції 1927, набрано до друку 2-й, йшла робота над підготовкою 3-го і рукописів окремих дослідників, однак голодомор 1932-33 і репресії, спрямовані проти укр. вчених, перешкодили їх публікації. *Д. Яворницького* усунуто від керівництва музеєм, більшість співроб. експедиції заарешт. і ув'язнена, колекції розділені між музеями Харкова, Києва та «Будівництва Дніпрогесу» в Запоріжжі (нині переважна більшість знахідок перебуває у Нац. музеї історії України та фондах Інституту археології НАНУ в Києві). Незважаючи на це, досвід і наук. здобутки експедиції стали підґрунтям для розвитку сучас. археології в Україні.

Рекомендована література

1. Ковалева И. Ф. Очерки древнейшей истории племен степной Украины (по материалам Днепрогэсовской экспедиции Наркомпроса УССР). Дн., 1980;
2. Її ж. До ювілею Дніпрогесівської археологічної експедиції 1927-1932 рр. // Проблеми археології Подніпров'я. Дн., 2003;
3. Ляшко С. Н. Днепрогэсовская археологическая экспедиция 1927-1932 гг. и ее роль в развитии отечественной археологической науки // Там само.

І. Ф. Ковальова

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Дніпрогесівська (Дніпробудівська) археологічна експедиція 1927-32 / І. Ф. Ковальова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-22217>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).